

MEGÚJULÓ ÉNEK_ZENEÓRÁK (3. rész)

A gyermekek zenei fejlődésének folyamata az új tankönyvekben

(A kép forrása: pinterest)

A fejlesztő pedagógia és a tudásformák összefüggése

Egy új, rendszerszemléletű tantervben, amely a képességek fejlesztésére irányul, aszerint kell értékelnünk az oktatás tartalmát és a tananyagot, hogy az milyen hatékonyan segít a gyermekeknek a tudás önálló elsajátításában. Ezért azokat a komplex megoldásokat is figyelembe kell venni, amelyek képesek új tanulási folyamatok, eljárások kifejlesztésére és a globális összefüggések megértéshez vezetnek. Ebben a megközelítésben jutunk el az *eszköztudás* fogalmához. Az *eszköztudás* az a tudásforma, amely tágítja, szélesíti a megértés határait. Egy eszköz arra, hogy új ismereteket tudjunk befogadni és megjegyezni, tolmácsolni saját szintünkön. Az elvont, neutrális kódrendszerek, így többek között a zene és a matematika alkalmas eszközök arra, hogy befogadjuk, megértsük és feldolgozzuk a logikus elképzeléseket, struktúrákat, szerveződéseket. Függetlenül attól, hogy milyen tartalmuk van ezeknek a kódoknak, jelrendszereknek, nagyon alkalmasak erre a célra. Alapvető követelmény a kulturális kódok alkalmazásánál, hogy a használónak ismernie kell a rendszer jeleit, szimbólumait, valamint az általánosan érvényes szabályait.

Az *eszköztudás* elvont tartalma független a konkrét tényanyagtól. A *tartalomtudás* ezzel szemben erősen kötődik a konkrét tényekkel telített ismeretanyaghoz, hiszen nem más, mint ezen adatoknak a gyűjteménye. Csak egyetlen lehetséges helyes válasz adható pld arra a kérdésre, hogy hány gramm található egy kilóban. Mindkét tudástípusra szükségünk van az életben, de jobban át kellene gondolni, hogy milyen arányban lenne hasznos alkalmazni ezeket a tantervekben. Az *eszköztudás* gyors

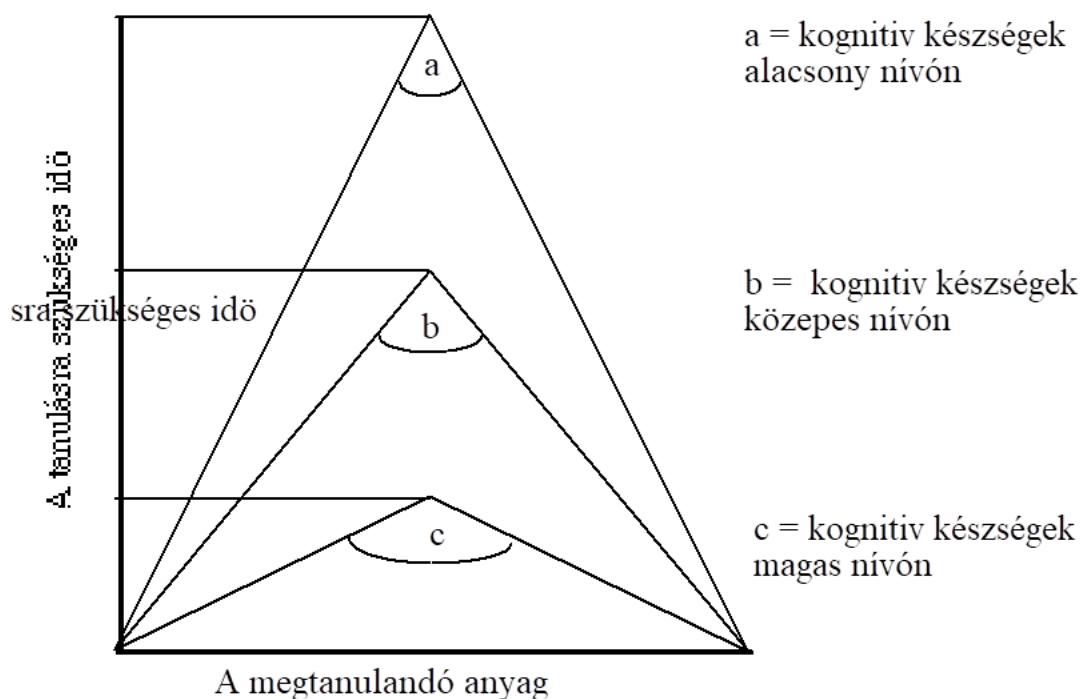
személyes tájékozódási képességet alakít ki az ismeretek halmazában. Megfigyelhettük, hogy a gyakorlatban bizonyos tárgyak nagyon jól beváltak az értelmi képességek fejlesztésében. Lehetséges, hogy az eredményesen dolgozó tanítók tudatosabban használják ezeket a tantárgyakat az osztálymunkában?

Ma a ránk zúduló adatok tömegében a gyerekeknek meg kell tanulnia elemezni, rendszerezni, csoportosítani a különböző forrásokból érkező információkat. Az is fontos, hogy megértsék a lényeges, egyetemes ideáknak megjelenését a különböző tárgyakban. A tudomány a gyerekek számára saját színvonalukra alkalmazva lesz érthető. Az iskolában egy olyan hivatkozási, tájékozódási keretet kell kapniuk, amely akkor is működőképes, ha tanulmányaik befejeztével elhagyják az iskolát.

Fontos lehet a tanár számára annak ismerete, hogy milyen tanulási forma, technika ad legjobb eredményt egy bizonyos tantárgy megtanulására a gyermekek tanítása alatt. A 60-as években végzett vizsgálat azt mutatta, hogy a túlságosan sok tény, adat önmagában nem segíti a gyermek fejlődését, sokszor inkább gátolja azt. Ha azonban a gyerek képes arra, hogy a megismert adatokat egy világos rendszerbe helyezze el, akkor később csaknem mindenre emlékszik, amit megtanult.

<i>A megőrzött ismeretmennyiség a tanulás után</i>	<i>1 hónappal később</i>	<i>6 hónappal később</i>
Meghatározás, adat tanulása 60%	32,5%	12%
Leírás utáni tanulás 67,15%	40,8%	25,9%
Törvényszerűség, összefüggés alapján 87,5%	85,49%	92%

Ezen kívül a rendszeres gondolkodása is megerősödik amikor később egyre több adat érkezik, hiszen állandóan keresi, melyik „emlékezeti rekeszbe”, kategóriába kell besorolnia a különböző adatokat, amely a rendszer teljességében való tájékozódást minden egyes alkalommal megerősítik. A gondolkodási folyamat egyre jobban kifinomul és meggyorsul az inspiráló tanítási eljárások alatt. Egész idő alatt erősödik szükségletük az újabb ismeretek megszerzésére. Az a tanár, aki a gyerekek intellektuális jártasságait fejleszti, a saját munkáját könnyíti meg. Az olyan osztály, amely a rendszeres szemlélethez szokott az ismeretek elsajátítása közben, rövidebb időt használ fel ugyanannak a tananyagnak a megjegyzésére, mint amelyik csupán adatok megtanulására van beállítódva. A tanár didaktikai tudatossága meghatározó a fejlesztő munkában. Az alábbi ábra az értelmi képességek színvonala a tanulási idő és a felhasznált energia közötti viszonyt mutatja (I. Antal, 1987):

A megfelelő háromszögek területe szemlélteti azt az energiát, amit az anyag megtanulása igénybe vesz. Azok, akiknek értelmi képességük fejlett, kevesebb energiát és rövidebb időt használnak fel ugyanannak az ismeretnek az elsajátításához, mint akiknek ez a képessége fejletlen, alacsony szinten maradt.

A háromszögek területei tehát az iskolai valóságban megtalálható tipikus tanulási állapotot mutatják. Vannak olyan tanárok, akik mindig jó eredmény érnek el az osztályukkal, mert jó módszereket alkalmaznak. Ezért több idő és energia marad óráikon az érdekes, felfedező aktivitásra is. Tanítványaik igénylik a tanulási követelmények növekedését mert fejlődni szeretnének.

A fejlesztő oktatás legjelentősebb meghatározó tényezője az, hogy az értelmi sajátosságokat nem végleges, változtathatatlan személyiségjegyeknek tekinti, hanem megváltoztathatónak, fejleszthetőnek. Ma már tudjuk, hogy zenei aktivitással lehetséges a kognitív képességek fejlesztése, különösen a korai években.

A fejlesztő pedagógiában a legfontosabb faktor annak a belátása és elismerése, hogy az értelmi képességek, intellektuális jellemzők fejleszthetőek a nevelés és az oktatás alatt. Három különösen fontos készség és műveltségcsoport kiépítésére kell gondot fordítanunk a tanulók tanulmányi tevékenysége folyamán, ha a fejlesztő oktatást részesítjük előnyben:

- 1 *Az önálló tanulmányi munka jártasságait, mint pld tervezés, szervezés, önellenőrzés, tanszerek önálló használata, a saját munka értékelése.*
- 2 *Azt a képességet, amivel szervezni, akaratuktól függően irányítani tudják a saját pszichológiai folyamataikat a tanulás alatt, pld a figyelem tudatossága, a bevézés észszerűsége, a gondolkodás hatékonysága.*
- 3 *Konkrét, egyedi jártasságok, műveletek tudatos gyakorlása a különböző tantárgyi területeken, mint pld. a kulturális kódok gyakorlása a nyelvtanban, a matematikában és a zenében.*

Alapvető gondolat a fejlesztő pedagógiában az, hogy az esztétikai megértés képessége is fejleszthető. Az általánosan művelő iskola kötelező, rendszeres zenei oktatása adhat lehetőséget mindenkinek a művészi szépség átélésére, alakíthatja ki a befogadás és elmélyült megértés technikáját. A művészeti élmény a pszichológiai, intellektuális és érzelmi hatások bonyolult összjátéka. A mi feladatunk az, hogy ezt az élményt érthetővé tegyük a gyerekek számára. Csak ez után részesülhetnek igazán a szépség értelmezésében, az esztétikai élményben. Azonban, ha a gyerekeket kényszerítjük arra, hogy pl. egy Beethoven koncertet hallgassanak, mielőtt az ennek megértéséhez vezető utat kialakítottuk volna, akkor előfordulhat, hogy inkább ellenállást, esetleg dühöt, agressziót vált ki belőlük a zene, mint pozitív esztétikai élményt.

A zene nyelve nagyon egyszerűen megtanítható és tanulható, ha a megfelelő módszereket használjuk. Azzal is tisztában kell lennünk, hogy egy ilyen tanulás bonyolult pszichológiai folyamatokon át halad és jelentős transzferhatása van. Mivel most már tudjuk, hogy tanulóink belső késztetései nagyon hatásosan mozgósíthatóak az eszköztudást adó tanulási folyamatokban, tanítási alkalmainkat nagyobb rendszerességgel és egységben látással kellene terveznünk. Azt a didaktikai-tanítási elméletet, amely a személyiség komplex fejlődésére irányul, fejlesztő pedagógiának nevezik. Alkalmazása támogató tanári magatartást és megújuló szemléletet feltételez.

Lehetséges a fejlesztő ének-zenei szemlélet az alsó tagozaton?

Motiválásként felvázoltuk, milyen változás várható el a tanulók magatartásában egy ilyen fejlesztő tanári munka eredményeként. A következő részben az eddig bemutatott tények alapján megvizsgáljuk, hogyan tudjuk a gyerekek intellektuális készségeit, a gondolkodási és döntéshozatali képességét fejleszteni az általános iskola ének-zene óráin.

Tényként el kell fogadnunk, hogy minden jelrendszer ismerete, használata és gyakorlása gyorsaságot, ügyességet ad a konstruktív gondolkodásban. Ez magában foglalja annak a valószínűségét, hogy a zene nemcsak egy esztétikus élményforrás, hanem ezen túlmenően egy intellektuális fejlesztési lehetőség is. Ezt ma már a kutatások is bizonyítják.

Sok gyermek sajnos egyáltalán nem kap lehetőséget családjában a zenei és irodalmi kulturális kód elsajátítására és náluk nem elég egy hagyományosan tervezett tanítási program. A gyerekek hiányos, kedvezőtlen kulturális, szociális helyzete hamarosan mutatkozik a tanulási eredményükben. Ha a tanár ekkor megkísérli azt, hogy több adatot, tényt követeljen tőlük, akkor ezek a gyerekek csak még fáradtabbak, gátoltabbak és lehangoltabbak lesznek.

Egy érdekes zenei anyag segítségével lehetőséget adhatnánk speciális intelligenciájuk, általános tanulási készségeiknek fejlesztéséhez ezek a tanulásban „leállt”, kedvet vesztett, az iskolát megunó tanulóknak. A játékosan végzett közös zenei gyakorlatokban pozitív tanulási beállítottságot kaphatnak, amely kedvet, akaratot ad a további tanuláshoz. Ez a sikerélmény motiválhatja őket abban, hogy a többi gyerekhez felzárkózzanak a „nehéz” tárgyak tanulásában is. Nemcsak a gyakorlati munkában, de a kutatásban is sok bizonyíték található arra, hogy az élményszerű és sikeres zenei aktivitások egy transzferhatást gyakorolnak a többi készségre.

Ha az iskolákban az eszköztudást előnyben szeretnénk részesíteni, mert úgy gondoljuk, hogy ez hasznos és szükséges a jövőben, akkor a következő elveket kell szem előtt tartanunk:

- A tanár óravezetésének fő feladata az, hogy vezesse és segítse a tanulókat a saját aktív, önálló tanulási folyamatukban
- Minden tantárgyban fontos a konkrét ismeretet adó tananyagrészt, de egyúttal segédeszköz a tanulók motiváltságához és az egyetemes gondolkodásban való fejlődésük ösztönzéséhez. A diákok ezt az ismeretanyagot elsajátítva új összefüggéseket fedezhetnek fel és a témát egy szélesebb perspektívában helyezhetik el.
- A tanár részben a tanulási folyamatot szervezi, hogy a gyerekek elsajátítsák az ismereteket, részben megfelelő aktivitási formákon keresztül formálja készségeiket a kód használatában és erősíti eszköztudásukat.

Az ének-zene területén az eszköztudás már az alsó tagozatos korszakban hatékonyan fejleszthető. A többi tárgybán inkább akkor adódik erre lehetőség, amikor a

tényanyag, konkrét tudás eléggé nagy mennyiségű az összefüggések megfigyelésére. Ezért lenne nagyon fontos, hogy zeneileg jól képzett tanárok dolgozzanak éppen ebben a korosztályban az iskolában. Ők egy olyan iskolakezdési lehetőséget tudnának adni a gyerekeknek, amely egész további tanulásukra pozitív hatású.

A mai szétforgácsolódott, bizonytalan valóságban, amelyben a gyerekek élnek, minden lehetőséget meg kellene ragadnunk arra, hogy összegyűjtsük és nagyobb egységekbe foglaljuk kulturális örökségünket. Van egy „aranytartalékunk”, amit tovább kell adnunk a következő generációnak. Ez az „aranytartalék” többek között az eszköztudást magában foglaló és azt elősegítő esztétikai oktatás és a kodályi zenei nevelés. Ezért ez az eszköztudást, átfogó gondolkodási képességet alapozó munka jelentősebb helyet érdemelne a tanárképzésben és a pedagógiai tervezésben.

Most már világosabban láthatjuk azt a láncszemet, amely mai iskolai munkából valóban hiányzik. Elsősorban nem a gazdasági, környezeti probléma az, ami miatt az oktatás eredményessége csökken. Az a láncszem, ami hiányzik, egy olyan oktatás, amely előnyben részesíti az eszköztudást kialakító zenei-esztétikai nevelést. Ebben nagy jelentősége van a támogató, gyermeki fejlődésre figyelő tanári szemléletnek.

Hogy egy ilyen újfajta tanítási stílust ki tudjunk építeni, olyan tananyag szükséges, amely ösztönzi, segíti a gyermekeket, hogy kifejlesszék rejtett képességeiket. A tanároknak is nagyobb mértékben kellene követni a gyermekek fejlődésének szükségletét és be kellene látnunk, hogy az esztétikai és az intellektuális képességeknek csak egy része öröklött, velünk született adottság. Rendszeres gyakorlással a zenei készségek is fejleszthetőek. Ezeknek a zenei gyakorlatoknak hatásai azonban megmutatkoznak a gyermekek általános pszichológiai készségeinek színvonalán is.

Az esztétikai/ művészeti nevelés célrendszere

1984-ben az Országos Pedagógiai Intézetben egy alternatív tantervi kísérlet koncepcióját készítettünk elő egy kutatási csoporttal s ebben az integrált munkában feladatul kaptam az esztétikai/művészeti tárgyak tervezését. Itt fel tudtuk használni az 1967–72 között az óvodákban, és az 1974-76 között Kecskeméten, a zenei tagozatos osztályokban végzett esztétikai kísérletek tapasztalatait. (Székácsné Vida Mária, 1980) A szomszédos országok kutatóival való kapcsolat a fejlesztés határköveiről, feltételeiről szintén segítséget jelentettek az összeállításban.

A komplex esztétikai nevelés célrendszere (taxonómiája)

<i>Kognitív fejlődés</i>	<i>Esztétikai fejlődés</i>	<i>Attitűd- szint fejlődése</i>
	Szenzomotorikus periódus 3-6 év	
UTÁNZÁS Szemlélethez kötött gondolkodás. Nagy kapacitás	Éneklés, mozgás, ábrázolás kapcsolódása egy természetes egységben. A kódrendszerek alapelemeinek megismerése. A személyes kapcsolat döntő.	NYITOTTSÁG Felkészültség a részvételre. Mindennapos gyakorlás
FELIDÉZÉS A korábbi élményanyag feldolgozása Rutin eljárások Konkrét műveletek Külső vezérlés	Affektív periódus 6-9 év A kódrendszerek elsajátításának kezdete. Éneklés, mozgás egysége. Az emberi kapcsolatok kifejezése, az átélési képesség kialakulása. A művészet élményszerű befogadása, megértése.	BEFOGADÁS Együttműködés: a/ engedelmes részvétel b/ önkéntes részvétel Szükséglet formálódik
MEGÉRTÉS Összefüggés meglátása A kódrendszer szabályai Formális műveletek Belső vezérlés	Kognitív periódus 9-13 év Mozgás és hangérzékelés, ritmusérzék kifejlődése. 10. évre a kódrendszerek tudatosan polarizálódnak. A művészi jelrendszerek ismerete, azonosítása. Pozitív vagy negatív viszony a művészetekhez.	ÉRTÉKKÉPZÉS Szelektív részvétel: a/ azonosulás, vagy b/ elutasítás A beállítódás fokozatosan fejlődik
ALKALMAZÁS Kódrendszerek használata Elvont gondolkodás Önálló véleményalkotás	Effektív periódus 13- 15 év A művészi jelrendszerek használata, beépítése a személyes gyakorlatba. A szimbolikus kifejezések esztétikai megértése. Kialakult viszonyulás a különböző művészetekhez	ÉRTÉKRENDSZER Kulturális értékrend Tudatos választás az egyéni értékrend alapján. Az értékrendszer beépülése Internalizáció

ELEMZÉS Kritikai képesség Kritikus gondolkodás Értékelés a gyakorlatban	Kollektív-szociális periódus 15-18 év A művészeti jelrendszerek összefüggéseinek megértése, integrálása. Az értékrendszeren alapuló tudatos életvitel. Felelősség a művészeti értékek ápolásában. Részvétel a társadalom kulturális életében.	JELLEM A magatartás kialakulása Megbízható viselkedés. Az egyén intellektuális és kulturális színvonala meghatározott.
---	--	--

Ez az esztétikai taxonómia-vázlat figyelembe veszi a gyermekek életkori jellemzőit és ezen belül az optimális fejlődési lehetőségeiket. A bal oldalon látható kognitív fejlődés menetét a tudományterület vezető elméleti eredményei alapján állítottuk össze. A középső oszlopban az esztétikai aktivitások szintjét az említett kutatások alapján, a jobb oldalon látható viselkedési szint/attitűd területet pedig a nemzetközi fejlődéslélektani elméletek segítségével építettük be az életkor jellemző vonásait, melyek meghatározzák a zenei fejlesztést. (Antal-Lundström, I. 1996, Uppsala)

A *szenzomotoros periódus* időszaka alatt a gyermek elsődleges érdeklődése mozgáshoz kötött. A tanulás leginkább utánzásra alapszik. Ezalatt az idő alatt a gyermek speciálisan nagy és képlékeny agyi befogadóképességgel rendelkezik, hajlamos arra, hogy érzelmi tapasztalatok alapján emlékképeket raktározzon el. A gyermeki magatartás jellemzője a nyitottság, ezért a környezet által könnyen befolyásolható. Személyes kötődése erős a körülötte élő emberekhez.

A következő *affektív periódusban* ezek az elraktározott zenei emlékképek feldolgozásra kerülnek. Ez növeli a gyermek megértését az absztrakt fogalmak területén, de ez a feldolgozási folyamat csak konkrét cselekvési formák közben lehet hatékony. A felnőttek vezetése ebben a korban ugyanolyan fontos, mint a barátok közössége. Ebben az időszakban a legkönnyebb elsajátítani a zene kódrendszerét. Már itt elkezdődik a szokásrendszer alakulása, ami fokozatosan válik napi gyakorlattá és elvezet a belső szükséglethez.

A *kognitív periódus* az összefüggések megértésének ideje, ez áll a gyermeki érdeklődés központjában. Ekkor már nem elég a tények ismerete, keresik a választ a miértekre is, emiatt a zenei érdeklődés kialakulása szempontjából nagyon termékeny korszak, amely meghatározó az értékrendszer és a személyes meggyőződés kialakulásában. Ilyen tekintetben ekkor dől el az is, hogy milyen zenei ízlése lesz a fiatalnak. Ezt általában a teljes azonosulás vagy elutasítás mutatja, ami néha drámai

formát ölt, később kissé enyhül, de alapjában jellemző marad.

A következő időszakban, amely az effektivitás központi szükségletén alapszik, a gyermek egyre önállóbb lesz és felelősséget vállal tetteiért. Ekkor már inkább saját ízlése alapján szeretne zenei aktivitást választani, saját zenei programját, együttesét stb. megszervezni. Ha lehetőséget kapnak, egyéni sajátosságaik kifejlődhetnek, a tehetség céltudatos munkával párosulhat. A bizonyítási vágy nagyon erős ebben a korban, fontos a személyes elismerés.

Az utolsó időszak a taxonómiánkban a *kollektív-szociális irányultságú* felnőtt korba vezet, amikor a jellem kialakul. Ha a fejlődés a pozitív irányban haladt végig, akkor a fiatal már önállóan tudja alakítani részvételét, igénye szerint meghatározza tudatos aktivitását a társadalom zenei életében az adott helyi lehetőségek között.

Az alábbi időrendi felsorolásban azt figyelhetjük meg, hogy a legutóbbi kutatások hogyan írják le a gyermek zenei készségeinek fokozatos fejlődését.

- 0-1 év Reagál a hanghatásokra.
- 1-2 év Spontán zenei játék a hangelemekkel.
- 2-3 év Zenei motívumokat képez ismert dalokból.
- 3-4 év Megérti a dallam folyamatát. Az abszolút hallás érzéke kifejlészthető.
- 4-5 év A hangmagasság, ritmus, szünet megkülönböztetése, sorba rendezése.
- 5-6 év A hangos-halk hangok megkülönböztetése, a hasonló, különböző felépítés fogalma a zenében.
- 6-7 év Kifejlett képesség a dallam és a zenei történet követésére.
- 7-8 év A konszonáns-disszonáns akkordok megkülönböztetési képessége.
- 8-9 év Kifejlett ritmikai képesség, tudatos időarány-érzék a ritmusban.
- 9-10 év Dallami, ritmikai többszólamúság, kadencia, formaérzék kifejlődik.
A zenei kódrendszer kialakul, a muzsikálásban alkalmazásra kerül.
- 10-12 év A harmóniai érzék és a zenei egységek megértése tovább fejlődik.
- 12-17 év A zenére való kognitív és érzelmi reakciók értékelő elemzése.
-

Az értékelés kialakulása a zene értelmi és érzelmi hatásának terén

A fenti összeállítást a zenei fejlődés fontosabb határhátairól a „*The Psychology of Musical Ability*”, vagyis „A zenei képesség pszichológiája” című könyvből Shuter-Dyson-Gabriels (1981) közös munkájából idéztük, ami tulajdonképpen egy konkrét zenei formája a korábbi esztétikai taxonómiában leírtaknak. Jól látható, milyen fontos az első 10 év fejlesztése- ekkor történnek a legfontosabb változások a gondolkodási-biológiai- hallási területeken folyamatosan végbemenő fejlődés alatt.

Mindezzel azt szerettük volna megvilágítani, hogy az egész idő alatt, amíg a gyermeki személyiség formálódik, mindig van egy olyan időszak, amelyben speciálisan fogékony bizonyos területekre, amikor ezeket a képességeket leginkább érdemes és lehetséges fejleszteni. Ha ez alatt az optimális időszak alatt elmulasztjuk a fejlődés serkentését, nem adjuk meg hozzá a feltételeket, akkor később nem tudjuk hasonló könnyedséggel pótolni ezeket a képességeket, mint az arra alkalmas időben tudtuk volna. Ezzel pedig a gyermek életének további alakulását határozzuk meg.

Az életkorra jellemző fejlesztési célok megvalósulása az új tankönyvekben

Az előző ([Dr. Antal-Lundström Ilona: Szemléletváltás és új taneszközök a korai zenei fejlesztésben. Megújuló ének-zeneórák \(2.\) \(pdf\)](#)) (Parlando 2021/1. sz.) cikkben bemutatott *Látható hangok* óvodás és a *Kalandozások a hangok birodalmában* iskolaelőkészítő tananyag után az 1-2. osztály számára *A hangok játéka* címmel jelent meg a munkatankönyv. A két évre szóló anyag nem választotta el a fejlesztés folyamatát külön tankönyvvvel az egyes osztályokra, segítve a tanárt, hogy bármikor vissza tudjon lépni a tananyagban, vagy gyorsabban haladhasson, ha erre van szükség a gyerekek fejlettségi szintje miatt. A gyerekek csak az adott évre vonatkozó taneszközt kapják meg az év elején.

A sorozatban megjelenő könyvek egymásra épülve vezetik a gyerekeket a zenei nyelv megismerésének folyamatában. Ebben a bemutatott célrendszer jelzi a határköveket. A második osztályban már elindultak a zenei alkotó elemek jeleinek megismerésében és tájékozódnak a hangok összekötéséből kialakult dallamok mozgásának irányában, hosszában, hallásuk az előző fejezetben leírtak szerint finomodott.

Az 1-2. osztályos ének-zene tankönyv fejezeteinek címe mutatja a fejlődés kezdetét:

- I. fejezet: *A hallható világ*
- II. fejezet: *A látható dallam*
- III. fejezet: *Az elrejtett zene*

A gyerekek a környezet hangjai közül egyre jobban figyelnek a zenei hangokra, meghallgatják a dalok éneklése közben a ritmust, követik a hangok mozgását, kezükkel mutatják a haladásuk irányát. A szemlélethez kötött gondolkodás és a mozgás- hang -jel összekapcsolása ebben a periódusban a tanulás mozgatója. Fokozatosan láthatóvá is teszik a hangokat, azaz a zenei írás szabályai szerint megismerik a hangok jeleit. Megtanulják, milyen jelek mögé milyen hangok rejtőztek el, hogyan lehet a jeleket ismét hanggá varázsolni? Így jutunk el a zenei írás-olvasás játékos bevezetéséhez és fokozatos megértéséhez.

A hangok varázsa - a 3. osztályos ének-zene könyv és Munkafüzet bemutatása

A harmadik osztályban, a 8-9 éves kor körül már az ismeretek bővítése is feladat és a gyerekek biológiai adottságaik révén nagy haladásra alkalmasak a zenei reprodukcióban/aktivításban. Eközben feldolgozzuk a korábbi gazdag élményanyagot, a gyermekjátékok és a dalok zenei anyagát a tudatosítás szintjén. Ez a szekvenciális tanulás fontos ismertetőjele. A harmadikos tankönyvben a hétfokúság megismeréséig jutunk el. Az alapvető ritmuselemeket is használjuk a szüneteikkel együtt. A zenei jelek ismerete folyamatosan bővül a gyakorlás folyamán.

A művészeti/esztétikai nevelési célrendszerben megjelölt életkori sajátosságok alapján az *affektív periódusban* az érzelmi hatások nagyon fontosak. Az emberi kapcsolatok kifejezése, az átélési képesség kialakítása alapvető a művészetek élményszerű befogadásához a zenei nevelésben is. Ezért a tankönyv teljes anyag a gyermekek közeli környezetéhez kapcsolódik, a család, a barátok és társak szerepe, a rokonság fontossága és összetartó ereje jelenik meg a kis kerettörténetekben és az órai dalokban, játékokban.

- [Teljes könyv](#)
- [Tartalomjegyzék](#)

A 3. osztályos tankönyv tartalma:

A harmadik osztályos ének-zenei tantervi cél az életkornak megfelelően az érzelmi fejlesztést tartja fontosnak. A fejezetek címe is érzelmekre, hangulatokra utalnak:

- *Az ősz játékos hangjai*
- *A tél békés hangjai*
- *A tavaszi zsongás hangjai*
- *A nyár vidám hangjai*

Ennek a tartalomnak megfelelően választottuk a dalokat és a zenei szemelvényeket. A gyermek kapcsolata ebben az életkorban tudatosan közvetlen környezetéhez,

szüleikhez, társaihoz. Az önismeret és magatartási normák ilyen irányú zenei megközelítése a dalok kiválasztásánál is vezérelvünk volt, valamint a leckék témáiban is igyekeztünk hangsúlyozni ezeket az érzelmeket: *Új barát érkezett, A tréfás rokonság, Jó együtt lenni, Az otthon biztonsága, Vágyódás és öröm, A családi fészek, Anyák napján, A rokonok találkozása, Vidám vendégség stb.*

A zenei kifejezésforma az önkifejezés sajátos módja, szavak nélkül is érthető. Ennek megéreztetése fontos feladat, mert ez vezet el a zene belső, lelki tartalmának megérzéséhez is. A zenei nyelv további megismertetése a zeneoktatási munka eredménye, ha kapcsolni tudjuk az érzelmi fejlesztéshez, komoly eredményt adhat az osztály közösségének alakításában is. A népi játékok nagy szerepet játszanak a társas élet formáinak érzelmi megközelítésében, a hagyományok segítenek az emberi kapcsolatok tudatosításában. Ezt a célt követjük a következő tankönyvekben is.

A fejlesztő zenepedagógia elvei alapján a tanulási képességek a gyermekek aktivitása közben fejlődnek, ezért az előző években megkezdett cselekvési formákat tovább folytatva dolgozunk. Ebben a munkában a könyv dalanyaga és a munkafüzeti feladatok adnak segítséget a pedagógusoknak. Mivel a 3. és 4. osztály kerettantervben megjelölt követelményeinek szintje nem azonos, megpróbáltuk az életkornak megfelelően két évre osztani a fejlesztendő területeket és a dalanyag tartalmi megjelenését az alábbiakban részletezett módon:

A közölt életkori jellemzők alapján a 3. osztályhoz tartozik a *gyermekdalok, népi játékok, körjátékok, az ünnepek és az évszakok* témaköre. A *párosító dalok és virágénekek* főként a negyedik osztályban állnak érzelmileg is közelebb a gyerekekhez, valamint a felnőttek által énekelt népdalok egy része is ott alkalmasabb. Itt még a csak rövid, kis hangterjedelmű és játékosabb szövegűeket ajánlottuk éneklésre. (*A bundának nincs gallérja, Ugyan édes komámasszony, Én vagyok a petri gulyás* stb.). Emiatt a népdalsorok elemzését is a motívumok elemzésével vezetjük be, a teljes népdal-forma elemzést és stílus-megnevezést majd a magasabb osztályban alkalmazzuk. Itt főként az *azonosság, hasonlóság* fogalmakat használjuk.

Lásd a tankönyv 49. oldala:

- [Teljes könyv](#)
- [Tartalomjegyzék](#)

Folytatjuk a kánonok megismerését, ezért idegen országokat is meglátogatunk, hogy kánon-dalaikat énekeljük: *Jertek, jertek*–francia, *A ram-szam-szam*–marokkói, *A napsütés, a nyári ég és a Már zengve szól az estharang*–angol kánonokkal bővítve a dalkészletet. A kézikönyvben tanácsokat adunk a többszólamú énekléshez.

A népi játékok közül a *Pünkösdőlő népszokás* részletesebb megismerése nagyon illik ennek a korosztálynak, amit egy dramatizált előadásban dolgozunk fel. A mese világában is szívesen képzelődnek: A *Csipkerózsika- történet* kedvelt előadási téma lehet a korábban megismert Hófehérke meséjéhez hasonlóan alkalmas előadásra.

Magyar zeneszerzők dalai/versei is segítenek az évszakok érzelmi megközelítésében: *Ág, ág, kicsi ág*, (–Csukás István), *De jó a dió, Hull a hó, Fényes napsugár, Mély erdőn, Sándor napján, Ó, ha cinke volnék, Napsugár a levegőben* (Weöres Sándor–Kodály Zoltán) *Jaj de pompás fa* (–Bárdos Lajos)

Lásd a tankönyv 55. oldala:

- [Teljes könyv](#)
- [Tartalomjegyzék](#)

Kihasználjuk a népi játékok, körjátékok lehetőségét az érzelmek fejlesztéséhez, több újat is megtanítunk, melyek a korábbi ismert gyermek- játékdaloktól közelednek a párválasztós játékokhoz: a *Kék selyemkendő, Sötétes sz erdő, Most viszik, most viszik Danikáné lányát, Beültettem kiskertemet a tavasszal* stb. Sok dalunkban a kötött vagy az improvizált mozgás a fő szerep: *Teríti a lány a vásznat, Volt egyszer egy kemence, Kedves kicsi Liza táncolj vélem, Kinn a játszótéren, Ha, ha, ha ez már szép, A ram-szam-szam, A szövegek és a mozgásformák improvizálására, kitalálására is kapnak feladatokat, kiegészítő vagy önálló alkotás szintjén, a MF. tábori dalainak mintájára.*

Ebben az érzékeny, *affektív periódusban* megváltozott, új lehetőségekre számíthatunk a gyermekcsoportok viselkedésében is. Amíg az első két osztályban a felnőttek vezetése fontos volt számukra, a személyes kötődés erős volt az osztályt vezető

pedagógussal, nyolc-kilenc évesen már egyre önállóbbak lesznek az iskolában és a kezdeti engedelmes részvétel átalakul a tudatosan vállalt önkéntes részvétellé, amiben a társaknak is szerepe van. Még mindig a konkrét műveletek területe a gondolkodás jellemzője, de a helyzetek elemzésével közeledünk az elvontabb, általánosabb műveletek felé. Ezt az alkalmas dalok zenei megfigyelésével, a hangok és ritmusok összehasonlításával folyamatosan gyakoroljuk.

A fejlesztés hatékonyságát könyvünk újszerű szemlélete segíti. Az elmúlt évek magyar és nemzetközi kutatásai alapján a korai években bizonyítottan fontos a hallás fejlesztése, a ritmusérzék finomítása és a zene és mozgás kapcsolatának erősítése. A kutatásokban a gyerekek tanulási képességei az említett zenei fejlesztési területeknek hatására fejlődtek legjobban. Ezért különösen figyeltünk ezen aktivitások jelenlétére a teljes taneszköz kialakítása folyamán.

Az alsó tagozatos tanulók számára a tanításban minden zenei elem élményszerű, tevékenységekhez kapcsolódik. A tanórákon kiemelt cél az élőzenére épülő befogadói élmények megteremtése. E cél elérése érdekében az éneklés, az aktív zenélés változatos formáit szerepeltetjük. Az aktív zenélés, mint csapatmunka, mint közösségi élmény, nagy segítséget nyújt a hátrányos szociokulturális státusz leküzdésében, az eredményes társadalmi integrációban vagy a fogyatékosságból eredő hátrányok csökkentésében. A sikeres énekórai munka segíti a belső kontroll erősítését, az önbizalom fejlesztését, a lelki egészség biztosítását. Az egyre jelentősebb közös muzsikálás a csoportmunkában erősödik és az integrálás fő eszközévé válhat.

A harmadik könyv címe, *A hangok varázsa* szerint azt szeretnénk, ha a gyerekek felfedeznék, milyen varázslatra képesek a dalokban és a hangszeres művekben a *hangok*. Év végére megismerik majd azt a néhány hangot, amiből minden zene felépül és kifejlődik. A hangokban rejlő titkos erő képes arra, hogy sokféle gondolatot, érzelmet megéreztesen velünk. A hanghatásoknak mindig van valamilyen jelentése, csak meg kell hallanunk, mit „mondanak” nekünk, az érzéseinket megérintve. Ha csendben hallgatunk és figyelünk, eljut hozzánk a hangok varázslatával a *zene üzenete*.

- [Teljes könyv](#)
- [Tartalomjegyzék](#)

Hogyan motiválhatóak a gyerekek?

A zene és a többi tantárgy közötti együttműködés elmélyíti a sajátos tantárgyi tudást mindkét irányban, mivel ugyanazt a jelenséget, fogalmat új nézőpontból világítja meg. Minden egyes ilyen összekapcsolódásban erősödik az ismeretrendszer az emlékezet teljesen új kötődési pontjai révén. A tantárgyi integráció ezen túl egy belső intellektuális szükségletet is kielégít a tanulóknak, amit nem szabad alábecsülnünk.

Az ének-zene oktatásának elsődleges feladata az általános iskolában nem csak az, hogy élményt adjon, „szórakoztassa” a tanulókat. A zene egy történelem folyamán kialakult, elődeinktől kapott örökség, egy esztétikai, kulturális és akusztikus kódrendszer. Tanítását lehet színezzni a különböző nézetek, tudományok találkozási pontjaival. Az integrált oktatási gyakorlat összeköti az érzelmeket és az intellektuális tartalmi tényeket és életteli egységbe foglalja őket. Hiba azt gondolni, hogy egy tantárgyi áttekintéssel ki lehet építeni egy ilyen átfogó, jól működő ismeretrendszert. A gyerekek értesülései, tapasztalatai átérnek a többi tantárgy területére is, minden oda tartozik, amit valaha átéltek. A tanár ezért egész idő alatt folyamatosan olyan kapcsolatokra kell, hogy utaljon, amelyek segítenek az egyes gyerekek az egyéni érdeklődése szerint gyűjtött ismereteinek rendezésére. Ebben segítenek az új szemléletű ének-zene tankönyvek a témák szerinti komplex megközelítéssel.

A tanár feladata az, hogy egy széles távlatot adjon tanítványainak a saját tárgyáról, ami lehetőséget ad a fiataloknak az ismeretrendszer kiépítésére. A gyerekek szüksége van egy teljességben való gondolkodásra, hogy meg tudja határozni az egyes ismereteknek a helyét, funkcióját ebben a rendszerben. és ezért egy gondolati

struktúrát kell alkotnia, amelybe minden konkrét adat beilleszthető, hogy azok az emlékezet számára könnyen hozzáférhetővé váljanak. Az alábbi feltételek fontosak ahhoz, hogy a gyerekek jobb ösztönzést, motiválást kapjanak az összefüggő ismeretrendszer kiépítéséhez:

– *A gyereknek éreznie, látnia kell, hogy a legfontosabb cél a zeneoktatásban az ő személyes fejlődése.* A fejlődés a hiteles élményeken és valódi aktivitásokon keresztül egy fontos összefüggést képes létrehozni a gyermek gondolkodásában.

– *A tanár és a gyermek közötti jó együttműködés alapvető feltétel a motiváció megjavításában.* A gyerekeknek át kell élnie, hogy ő maga is befolyással lehet a tanításra, ugyanakkor el kell tudnia fogadni azokat az újfajta gyakorlati megoldásokat, amiket tanára javasol az ő személyes további pozitív formálódása érdekében.

– *A gyermek ismeretkereső, új megoldásokat kutató magatartását a tanárnak bátorítania kell.* Ha a tanuló valóban elkötelezett lesz a tárgyban, akkor saját maga is érdekeltté válik az új ismeretek felkutatásában.

– *A belső motiváció a többi gyermekkel kialakított értelmes együttműködésben erősödik.* A tanárnak az indirekt módszerekkel segítenie kell az egyes gyereket, hogy felülkerekedjen gátlásain, tanulási nehézségein, amelyek akadályozzák a többiekkel való problémamentes együttműködésében.

- *Az oktatást a gyerekek érettségi szintjéhez kell alkalmazni.* Mindez tudatos pedagógiai munkát igényel. Ha a gyerekek korán hozzászoknak ahhoz, hogy kutassak, mi történik a zenében amikor énekelnek, muzsikálnak, akkor természetessé válik, hogy az így kifejlesztett értelemi műveleteket az élet minden területén hasznosítsák. Azonban, ha a zeneoktatás nem a helyes időben kezdődik, a tanárnak nem lesz módja olyan követelményeket állítania tanítványai elé, amelyek a fejlődésüket segítik.

A tanár célja az, hogy fejlessze és alakítsa a gyerekek képességeit. Ezért fokozatosan, lépésről-lépésre követelményeket állít eléjük, amelyeknek elvégzését értékelik és a munka eredményét érzik a felhasznált anyag ismeretének szintjén.

Természetesen a tanárnak alkalmazkodnia kell ahhoz az átlagos készségshinthez, amely az adott osztályban található. Azokat a gyakorlatokat, amelyek nehezek a gyengébbeknek, az egész csoporttal kell gyakorolnia amíg mindenki biztos a kivitelezésükben. Ugyanakkor olyan feladatokat is kell találnia, amelyek az ügyesebb gyerekeket ösztönzik. A zenei órákon ez a probléma könnyen megoldható, mert ezeknek az ügyes, önállóbb gyerekeknek adhat a tanár egy kíséretet a többiek énekléséhez. Az ilyesfajta egyénekhez is alkalmazott feladat rendet kíván és a gyerekek önkritikája eléggé erős ahhoz, hogy reálisan értékeljék saját munkájukat a csoportban.

Az ilyen tudatos csoportmunkában valódi együttműködés formálódik a gyerekek között. Elkötelezettek lesznek az aktivitásban, közös tervezésük és érdeklődésük erősödik. Kialakul a felelősségteljes magatartásuk, ami a későbbi munkahelyi vagy politikai életben a konkrét helyzetekben nagyon fontos. Amint látható, az aktív zenélés megváltozott magatartási beállítódáshoz és szélesebb ismeretrendszerhez vezethet el.

Azok a gyerekek, akik egy elmélyültebb zenei élményt kapnak, természetesen ugyan olyan fiatalok, mint a többiek, mindenféle zenét hallgatnak. De egy különbség mégis található: Ők meg tudják érteni a klasszikus zenét is és magasabb igényt támasztanak a szórakoztató zene iránt is. A zenei minőséget értékelni tudják minden területen és pozitív magatartási inspirációt, lehetőséget kapnak az iskolán kívüli zenei alkalmakban való részvételre is. (Benkéné Antal, I. 1972-1973)

Felhasznált irodalom:

Antal-Lundström, I. (1996) *Musikens Gáva / A zene ajándéka* Uppsala, Konsult Förlag, 2011 Argument Kiadó, Budapest

Benkéné, Antal, I. (1972-73) *A zene szerepe a fejlesztő oktatásban 1-2 rész, Az ének-zene tanítása 1972/6, 1973/1*, Budapest

Benkéné, Antal, I. (1987) *Rendszerszemléletű zeneoktatás és fejlesztésének lehetőségei*. Doktori disszertáció, ELTE pedagógiai Tanszék, Budapest

Shuter-Dyson-Gabriel. (1981) *The Psychology of musical Ability*. London, Methuen

Székácsné, Vida M. (1980) *A művészeti nevelés hatásrendszere*, Budapest, Akadémiai Kiadó

A fejlesztő zenepedagógiai tankönyvek a következő linkeken a Tankönyvkatalógus.hu honlapon mellékleteikkel együtt megtekinthetők:

1-2. osztály: NT-98710

- [Teljes könyv](#)
- [Tartalomjegyzék](#)
 - [Tanmenet](#)
- [Pedagógus kézikönyv](#)
- [Tankönyvi hanganyagok](#)
- [Munkafüzeti hanganyagok](#)
 - [Hanganyagok listája](#)
 - [Munkalapok](#)
- [Tankönyv "A" része](#)
- [Tankönyv "B" része](#)

3. osztály: NT-98803

(Lásd jelen írásban)

4. osztály: NT-98804

(A hangok muzsikája c. tankönyv hamarosan megjelenik)

5. osztály: NT-98709

- [Teljes könyv](#)
- [Tartalomjegyzék](#)
 - [Tanmenet](#)
- [Pedagógus kézikönyv](#)
- [Tankönyvi hanganyagok](#)

- [Teljes könyv](#)

- [Tartalomjegyzék](#)
- [Munkafüzeti hanganyagok](#)
 - [Munkalapok](#)

*A szerző a zenepedagógia professzora, tudományos kutató